

Kurz práce s informacemi

Co bychom měli znát z českého pravopisu

Rozšiřující studijní materiál k modulu č. 10

V textu se seznámíte s nejčastějšími oblastmi v českém pravopisu, kde dochází k chybování. Text je výňatek z publikace:

HOLOUŠOVÁ, Drahomíra a Milena KROBOTOVÁ. *Diplomové a závěrečné práce*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005, 117 s. Skripta (Univerzita Palackého). ISBN 80-244-1237-3.

6 Co bychom měli znát z českého pravopisu

6.1 Pravidla českého pravopisu

Při psaní jakékoli práce bychom si měli uvědomit, že každý hodnotný obsah musí být podán také odpovídající formou a pokud možno bezchybně. Na základě stále se opakujících chyb se pokusíme dát diplomantům několik rad, které by jim měly v jejich práci pomoci.

Dodržování platné kodifikace se musí stát pro každého uživatele jazyka samozřejmostí. Při psaní jakéhokoli materiálu bychom měli mít na dosah ruky *Pravidla českého pravopisu*. Tato publikace vychází vždy ve dvojnásobném vydání: *školním* (obsahuje vedle základních údajů také údaje tvaroslovné) a tzv. *akademickém* (vydavatelství Academia; obsahuje jen údaje pravopisné, avšak ve větším rozsahu). Pro každodenní praxi je vhodnější používat školního vydání *Pravidel*, protože si můžeme ověřit vedle základní podoby slova také znění dalších tvarů. Žádné z obou vydání však nemůže obsáhnout všechna slova, jež se v češtině vyskytují. Jestliže některé slovo není v *Pravidlech* zachyceno, neznamená to ještě, že je nesprávné. Poučení o jednotlivých slovech, především o jejich významu, je třeba hledat ve slovnících. Pro každodenní potřebu doporučujeme pracovat se *Slovníkem spisovného jazyka českého pro školu a veřejnost* (nové vydání: Praha: Academia, 2001).

Vyhledat potřebnou informaci v *Pravidlech českého pravopisu* nebo ve slovnících nebývá obtížné. Je však třeba znát význam užívaných zkratek. Jejich seznam je obvykle umístěn za úvodní částí publikace. Důležité je zapamatovat si, že v *hraných závorkách nejsou uvedeny údaje o pravopisu, ale poučení o výslovnosti*.

Ke školnímu vydání *Pravidel českého pravopisu* z roku 1993 byly vydány v roce 1994 *Dodatky*. V těch případech, kdy *Pravidla* z roku 1993 uvádějí jen možnost psaní některých slov se „z“ (*kurz, impuls, reverz*), je v *Dodatku* povoleno používat také psaní se „s“ (*kurs, impuls, revers*). V těch případech, kdy jsou u některých slov uvedeny pouze samohlásky krátké (*milion, archiv* aj.), je povoleno používat také samohlásek dlouhých (*milion* i *milión, archiv* i *archív* aj.). Avšak tam, kde je v jednom slově spojeno více dubletních možností, je třeba dbát na to, aby se jejich slohový příznak shodoval; píšeme *báze, vízum* nebo *base, visum*, ale nikdy ne *báse, vizum* nebo *visum*.

V naší stručné informaci se můžeme zaměřit pouze na některé pravopisné jevy. Připomínáme, že základní pravidla lze nastudovat v úvodní části již

zmíněných *Pravidel českého pravopisu*. Rozšířené vydání *Pravidel českého pravopisu* z roku 1999 zahrnuje další doplnění, a proto doporučujeme pracovat s touto verzí.

6.2 Zkratky a značky

Jestliže některé slovo (nebo slovní spojení) zkracujeme, nespomeňme, že za zkratkami končícími *souhláskou* píšeme vždy tečku (*t. r.* – toho roku, *př. n. l.* – před naším letopočtem, *h., hod.* – hodina, hodin aj.). Za zkratkami končícími *samohláskou* tečku nepíšeme (*fa* – firma, *fě* – firmě, *fy* – firmy).

Závaznou podobu mají oficiální zkratky akademických nebo vědecko-akademických titulů. Píšeme za nimi tečku, např. *PhDr., RNDr., Bc.* (bakalář), *Mgr.* (magistr), *Ing., PaedDr., CSc.* (kandidát věd), *DrSc.* (doktor věd) aj. Jiným způsobem se zkracují tituly jako *akad. arch.* (akademický architekt), *akad. mal.* (akademický malíř) apod. Zkratka vědecko-pedagogického titulu *docent, profesor (doc., prof.)* se píše uprostřed věty s malým počátečním písmenem. Obdobně se píše neoficiální zkratky titulů (*dr., ing. aj.*). Vědecké hodnosti, které píšeme za jménem, se oddělují čárkou (*CSc., DrSc.; Děkuji doc. PhDr. Františku Novákovi, CSc., za umožnění výzkumu...*). Připomínáme, že čestný doktorát (doctor honoris causa) zkracujeme *dr. h. c.*

Některé zkratky ustálených spojení **se píší dohromady** (a s tečkou!), jako by šlo o jedno slovo (*atd., tj., tzn., aj., např., mj., tzv.*). Jestliže věta končí zkratkou s tečkou (*apod. aj. atd.*), další tečka se na konci věty už nepíše.

Od zkratk musíme odlišovat **značky**. Jde o ustálené grafické znaky, které vznikají zkrácením slov nebo slovních spojení domácích i cizích. Může jít také o písmena z cizích abeced (*ohm, mikron*) a zvláštní nepísemné grafické znaky (*paragraf, stupeň, procento* aj.). **Za značkami tečku nepíšeme.** Označují míry, váhy, měny, fyzikální veličiny a jednotky, chemické prvky, matematické pojmy, hudební pojmy, př. *m* (metr), *kg* (kilogram), *t* (čas), *W* (watt), *O* (kyslík), *sin* (sinus), *r* (poloměr), *ff* (fortissimo), *Kč* (koruna česká), *h* (haléř), *dag* (dekagram – dříve *dkg*) aj.

Mezi číslicí a značkou děláme mezeru: *10 km, 50 % 2 kg*. Mezeru nepíšeme jen v těch případech, kdy kombinací číslice a značky vyjadřujeme přídavné jméno, např. *3% roztok* (tříprocentní roztok), *2kg závaží* (dvoukilogramové závaží), *10km běh* (desetikilometrový běh). Stejně je tomu při spojení číslovky se slovem, např. *7denní* (sedmidenní), *3týdenní* (třítýdenní) apod. Vždy ale píšeme s mezerou *7 dní, 3 týdny*.

Mezi číslicí a následující slovní částí nepíšeme spojovník a ani mezi obě části nevkládáme slabiku *-ti-*, *-mi-*. Tyto slabiky jsou už obsaženy ve tvaru číslovky. Chybné je proto psát *60tíkilometrová rychlost, 7mídnenní kurs*.

Bez mezery se také píše: *20krát* (dvacetkrát), *20násobný* (dvacetinásobný).

Značkami jsou i číslice (arabské i římské). Za číslovkami řadovými píšeme vždy tečku, př. *I.* (za první, první), *VII.* (za sedmé, sedmý), *o 9. hodině*, ale *v 9 hodin*.

Jestliže můžeme číslovku vyslovovat jako základní i jako řadovou (stojí za jménem a má platnost číslovky řadové), tečku za ní nepíšeme. Jde zvláště o údaje v letopočtu, údaje bibliografické, označování administrativních částí a složek, např. městské obvody, čtvrti aj. Jako příklad můžeme uvést: *B. Smetana se narodil roku 1824 v Litomyšli. Článek v časopise Naše řeč, č. 34, 1951, s. 106. Přečtete si § 9 odst. 2 písm. a) zákona č. 87/1991 Sb. Knihu vytiskly Středočeské tiskárny, provozovna 05; Praha 2 – Vinohrady.*

Při psaní data píšeme tečku jen za řadovou číslovkou, př. *Olomouc dne 24. ledna 2002*. Když označujeme den a měsíc číslicemi, píšeme tečku, př. *Olomouc dne 24. 1. 2002*.

Mezi hodinami a minutami píšeme vždy tečku, mezi celky a desetinnými zlomky čárku, př. *8.30 hod.*, *8,30 Kč*.

6.3 Dělení slov

Při dělení slov bychom nikdy neměli porušit písemný obraz slova, a proto obvykle dělíme slova podle slabik, anebo se zřetelem ke složení.

Zásady dělení slov:

- Slova složená dělíme na členy složeniny, př. *země-koule, samo-uk*.
- Oddělujeme slabičnou předponu, př. *po-jmy, do-mluvit*. ALE: *pod-robit* (národ) × *po-drobit* (chléb). Předpony *s-*, *z-*, *v-*, *vz-* nikdy neoddělujeme, protože tvoří slabiku.
- Ostatní slova dělíme na kterékoli jejich slabičné hranici, př. *vl-ně-ny, vtr-hl, do-učit*, ALE: *lou-ka*.
- Ve skupině souhlásek nebývá někdy hranice zcela zřetelná, a proto respektujeme hranici mezi základem slov a koncovkou nebo příponou, př. *hlub-ší, soutěž-me, měst-ský, zvlášt-ní, starost-mi*, aj. V jiných případech dělíme slova různě: *dok-tor* i *do-ktor, myš-lenka* i *my-šlenka*.
- Slova cizího původu dělíme podle stejných zásad. Obvykle přihlížíme k jejich výslovnosti v češtině, např. *Bo-cca-ccio* [bo-ka-čo], *Rou-sseau* [ru-só]. Tam, kde je složení cizího slova jasné, dělíme v souladu s ním, př.

Ant-arktis, knok-aut. Vždy však můžeme dělit stejně jako v příslušném jazyce, např. *Boc-cac-cio, Han-nover*. Nutit k tomuto způsobu dělení slov by však bylo zbytečné, zvláště v těch případech, kdy si nejsme jisti výslovností slova. Doporučujeme ověřit si výslovnost v příslušné příručce, anebo slovo raději nedělit.

- Některá velmi těsná spojení na konci řádku nerozdělujeme, např. *ne-slabičné předložky se jménem, př. s bratrem*. Nerozdělujeme ani spojení jako *20 m, 5 kg, 200 Kč, 50 %* aj. Na konci řádku nedoporučujeme psát hlásky: *a, i, o, u*.
- Upozorňujeme, že vzhledem k využívání textových editorů dochází mnohdy k chybnému dělení slov proto, aby byla zachována grafická úprava textu (např. v novinových sloupcích apod.). Tomuto mechanickému a nevhodnému dělení slov však může uživatel textového editoru zabránit.

6.4 Psaní spřezek

Hranice mezi chápáním výrazu jako jednoslovného nebo víceslovného nejsou přesné, a proto můžeme obvykle psát tato slova obojím způsobem: *kupříkladu – ku příkladu, například – na příklad, zpočátku – z počátku, poprvé – po první, takzvaný – tak zvaný*, aj.;

ALE: *pravděpodobný, pravděpodobnost, dlouhohrající, takzvaný* aj.

Pozornost věnujeme pravopisu tzv. příslovečných spřezek a vždy respektujeme významové rozdíly, např. *z paměti* (Vypadlo mi to z paměti.) × *z paměti* (Odříkat z paměti, nazpaměť.).

6.5 Spojovník

NEZAPOMÍNEJME! Spojovník píšeme *bez mezer*, ale pomlčku *s mezerami!*

– Spojovník píšeme:

- U *podstatných jmen*, a to:
 - v příjmeních složených ze dvou samostatných jmen téhož slovního druhu (*K. M. Čapek-Chod*); básnická jména mající podobu přídavného jména jsou připojována bez spojovací čárky (*Karel Havlíček Borovský, Václav Beneš Třebízský*);
 - v místních jménech a názvech správních oblastí (*Olomouc-Černovív; Praha 5-Smíchov, Praha-východ, Ostrava-město, Brno-venkov*);

- ve spojeních, jejichž složky jsou ve vztahu souřadném (*propan-butan*);
- v některých slovech přejatých (*džiu-džitsu, moucha tse-tse*);
- mezi členy spojení typu: *C-vitamin, alfa-záření, Rh-faktor* (při opačném pořadí členů se spojovníku neuzívá (*vitamin C, faktor Rh*)).
- U **přídavných jmen**, jestliže obě složky přídavných jmen jsou ve vztahu souřadném a první složka je zakončena na: *-sko, -cko, -ně, -ově*, a to:
 - u přídavných jmen typu: *společensko-politický, literárně-hudební, analogově-číslicový, obsahově-významový*;
 - u přídavných jmen, jejichž členy jsou ve vztahu vzájemnosti: *česko-polský, analyticko-syntetický*.
- **Spojovník nepíšeme** u složených přídavných jmen:
 - která vznikla z ustáleného spojení přídavného a podstatného jména: *vysokoškolský* (k vysoká škola), *zahraničněpolitický* (k zahraniční politika), *nízkofrekvenční* (k nízká frekvence), *občanskoprávní* (k občanské právo);
 - jejichž obě složky jsou ve vztahu slučovacím a první složka není zakončena na *-sko, -cko, -ně, -ově*: *hluchoněmý, sladkokyselý, červenomodrý*;
 - u kterých je první člen tvořen podstatným jménem: *palivoenergetický, osinkocementový* aj.

U některých jmen slouží rozdílný způsob psaní k významovému rozlišení. Můžeme si zapamatovat příklad: *žlutozelený svetr* (svetr má na sobě pouze jednu barvu – žlutý odstín zelené barvy), *žluto-zelený svetr* (svetr má na sobě dvě samostatné barvy: žlutou a zelenou).

- Pravopis *-li*

Tam, kde je *-li* jen součástí složené spojky jediné, píše se bez spojovací čárky, př. *čili, neboli, nežli, pakli, pakliže, zdali*. V jiných případech připojujeme *-li* spojovníkem k prvnímu slovu věty, př. *víš-li, říkám-li, mohl-li bys, ne-li* aj.

6.6 Pravopis *-i/-y* ve shodě přísudku s podmětem

Je-li podmět podstatného jména **mužského rodu životného v množném čísle**, píšeme ve shodě *-i* (*Muži přišli. Nejlepší absolventi školy byli vyznamenáni*). Uvedená zásada platí i v případech, kdy má životné koncovky podstatné jméno neživotné, př. *Pětři draci se třepetalí ve větru. Sněhuláci stáli na dvoře*.

Je-li podstatné jméno **mužského rodu neživotného** nebo **rodu ženského**, píšeme ve shodě *-y*, (*Počítače se staly součástí našeho života. Studentky odevdaly práci včas*).

Je-li podstatné jméno **rodu středního** v množném čísle, píšeme ve shodě *-a* (*Auta musela objíždět překážky na vozovce*).

Některých jmen rodu mužského se užívá **ve dvojích tvarech**. U tvarů životných píšeme ve shodě *-i*, u tvarů neživotných *-y* (*Čitatele i jmenovatele zlomku by mohly být děleny třemi. Čitatele i jmenovatele zlomku by mohli být dělení třemi*).

Výrazy označující množství (*skupina, řada, pár, milion* aj.) ve spojení se 2. pádem mají přísudek v jednotném čísle, ale v dalších větách může být přísudek i v čísle množném, př. *Skupina lidí se tu sešla; vyprávěli o svých plánech a hovořili dlouho do noci*.

Jestliže jsou v podmětu číslovky (*tisíc, milion*) v množném čísle ve spojení s 2. pádem jmen rodu mužského životného v množném čísle, píšeme ve shodě *-y* (*Tisíce, miliony lidí přišly o život*). Podobně je tomu při vyjádření množství (*Skupiny studentů si vyprávěly*).

Jestliže u těchto vět stojí vedlejší věta se stejným podmětem, může být ve shodě *-y* i *-i* (*Na nádvoří se shromáždily davy lidí, aby vyslechly slavnostní koncert*).

Skládá-li se podmět z **několika souřadně spojených jmen různého rodu nebo životnosti**, řídíme se těmito pravidly:

- Podmět obsahuje podstatné jméno mužského rodu životného mezi jinými jmény:
 - Jsou-li všechna jména v jednotném čísle, píšeme ve shodě *-i* (*Otec a matka přišli*), a to i tehdy, když stojí přísudek před podmětem. Obvykle je však v těchto případech přísudek v jednotném čísle a řídí se rodem prvního členu několikanásobného podmětu, př. *Přišla matka i otec*. (Ale i *Přišli matka i otec*).
 - Když je některé jméno (nebo všechna jména) v množném čísle, píšeme ve shodě *-i* tehdy, když přísudek následuje za podmětem (*Muži a stroje zvítězili v závodě s časem*).

- Předchází-li přísudek před podmětem, je obvyklá shoda s nejbližším jménem několikanásobného podmětu (*V závodě s časem zvítězili lidé i stroje.* × *V závodě s časem zvítězily stroje i lidé.*). Je tu ovšem možná shoda obojí (*Cvičení se zúčastnily/í dívky i hoši.*).
- Když podmět neobsahuje jméno mužského rodu životného, píšeme ve shodě -y (*Kočky a kočata si hrály na trávě.*). Předchází-li přísudek před jménem, řídí se shoda podle jména nejbližšího. (*Na trávě si hrála kočata a kočky.* × *Na trávě si hrály kočky a kočata.*). Je možné však v obou případech psát -y.
- Podmět s předložkou *s* (*dívky s hochy*):
 - Je-li řídicí podstatné jméno rodu ženského v množném čísle (*dívky s hochy*), píšeme ve shodě -y (*Přišly dívky s hochy.*). Je-li podstatné jméno rodu ženského závažnější významem, píšeme -y (*Ženy s kojenci měly vyhrazeno zvláštní oddělení.*), lze psát však také -i (*Posluchačky se svými učiteli se zúčastnily koncertu.*).
 - Je-li řídicí člen rozvitého výrazu podstatné jméno rodu středního v množném čísle, řídí se tvar přísudku podle tohoto jména (*Děvčata se psem se procházela v parku.*). Není-li však toto podstatné jméno obsahově závažnější, můžeme psát také -i (*Děvčata s hochy běhali bosí.* i *Děvčata s hochy běhala bosa.*). Když však nechápeme 7. pád jako součást podmětu, nemá vliv na shodu (*Děvčata závodila s hochy.*).

6.7 Interpunkční znaménka

6.7.1 Tečka

Tečku klademe na konec větného celku. Zakončuje především výpovědi s formou věty oznamovací, ale někdy také tázací, rozkazovací nebo přací, př. *Příspěvky zasílejte na uvedenou adresu. Sestrojte trojúhelník. Ptal se ho, jestli přijde.*

Za nápisy a nadpisy, které jsou odděleny jiným grafickým prostředkem, např. řádkem, tečku nepíšeme. Tečku nepíšeme ani v adrese, na navštívenkách, za daty v dopise, za jmény autorů citací, na titulních stranách prací, v legendách k obrázkům, v nápisech na štítech institucí, podniků, firem, na pouličních tabulkách, na plakátech, vývěskách aj., jestliže stojí na samostatném řádku.

Tvoří-li text v závorce samostatnou větu, tečku píšeme v závorce, např. *Několik poznámek ke spisovné výslovnosti. (Příspěvek k diskusi.)* Je-li text

součástí věty, píšeme tečku až za závorkou, př. *K této problematice jsme zaujali stanovisko již v předcházející kapitole (viz s. 25).*

Po tečce píšeme pomlčku, chceme-li naznačit důrazné ukončení věty, jestliže nechceme dělat odstavce, anebo chceme-li zesílit rozčleňovací úlohu odstavce.

Je-li výpověď, za níž bychom psali tečku, neukončena, naznačujeme neukončenost pomlčkou, ale tečku za ní zpravidla nepíšeme, př. *Když to je takové –*

Pokračuje-li text za tečkou, děláme vždy mezi tečkou a následujícím textem mezeru.

6.7.2 Čárka

Čárkou neoddělujeme:

- Spojky *a, i, nebo, ani* ve významu slučovacím, př. *první nebo druhé vydání knihy, nepříjde dnes ani zítra*; ALE: *Nepříjde ani dnes, ani zítra.*
- Spojky vyjadřující totožnost, např. *neboli, čili, aneb*, př. *skladba neboli syntax, chlorid sodný čili sůl kuchyňská, Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka.*
- Ustálená spojení, př. *dva tři lidé, před pěti šesti lety.*

Čárkou oddělujeme:

- **Několikanásobné větné členy**, nejsou-li spojeny spojkami *a, i, nebo, ani* s významem slučovacím, př. *Na stole se hromadily knihy, časopisy, noviny.*
- **Volné nebo dodatečně připojené větné členy a samostatné části vět:**
 - **Volný přívlástek** přináší samostatnou informaci (lze ji ze věty vypustit, aniž se změní smysl), př. *Hostinné, popisované v nově vydané publikaci, je známé především papírenským průmyslem. Probíráme teď katalyzátory, urychlující chemické reakce.* Těsný přívlástek (nelze ho ze věty vypustit, neboť by se změnil její obsah) čárkou neoddělujeme (*Všechna podstatná jména středního rodu zakončená na -í skloňujeme podle vzoru stavení.*), stejně jako přívlástek vyjádřený infinitivem, př. *V jeho práci se projevovala touha sloužit a prospívat všem.* × *Měl takový nemilý zvyk, stále jen hovořit o svých starostech.* Hranice mezi přívlástkem těsným a volným však není ostrá a závisí někdy na značně širokém kontextu, př. *Na horním toku Otavy jsou rozlehlé šumavské lesy,() poskytující řece dostatek vody.* V některých případech je však odlišení přívlástku volného od těsného velmi důležité a jen na interpunkci

- záleží, zda čtenář správně pochopí obsah výpovědi: *První Smetanovou operou, napsanou na libreto K. Sabiny jsou Braniboři v Čechách.* (tj. první opera vůbec – přívlastek volný) × *První Smetanovou operou napsanou na libreto E. Krásnohorské je Hubička.* (tj. první z těch, jejichž libretistkou byla E. Krásnohorská – přívlastek těsný).
- **Přístavek**, př. *Oba dopisy přišly včera, tj. 24. ledna 2002, leteckou poštou. Nežárka, přítok Lužnice zprava, je dlouhá 85,5 km.* Přístavek, který není oddělen zřetelnými přestávkami, čárkou neoddělujeme, př. *básník Neruda, řeka Morava* aj. Jako těsné se obvykle chápe spojení titulu a jména: *přednosta kliniky profesor MUDr. Jan Novák.* Čárkou oddělujeme různé vysvětlivky, které bývají uvedeny výrazy: *a to, totiž, tj., zejména*, př. *V této oblasti převládají stromy jehličnaté, zejména (a to) smrk, jedle a borovice. Kysličník rtuťnatý se teplem rozkládá na dvě nové látky, totiž (tj.) na rtuť a kyslík.*
 - **Rozvitá konstrukce přechodníková**, př. *Železná mříž, uzavírajíc vysokou síň, sahá až ke střeše. Nebudu svědčit ve Váš prospěch, nejsou přesvědčeni o Vaší nevině. Jirásek, vystudovav pražskou filozofickou fakultu, nastoupil své první místo v Litomyšli. Čteme Čapkovy knihy, uvědomující si krásu rodné řeči.* Nerozvitě konstrukce píšeme bez čárky, př. *Odešel nerozloučiv se.* Hranice však není ostrá.
 - **Rozvitá konstrukce infinitivní** s významem podmínkovým nebo možnostním, př. *Nebyt pomoci lékaře, byla by zemřela. (Kdyby nebylo pomoci lékaře, byla by zemřela.) Přemýšlel, jak uspořádat knihovnu.* Čárkou se však neoddělují infinitivní konstrukce závislé na slovesech *byt (nebyt), mít (nemít)*, pokud tvoří s infinitivem těsnou významovou a zvukovou jednotku, př. *Není kam jít. Je co dělat. Nemá oč se opřít.*
 - **Volně připojený větný člen**, př. *Dotazník vyplňte ve všech rubrikách, a to na stroji. Byl tady v Paříži, dokonce dvakrát.*
 - **Samostatný větný člen**, př. *Bouřlivé ovace, to byla jednoznačná odpověď našim umělcům. Plevel, ten se nedá tak snadno vyhubit.* V tomto případě lze psát i pomlčku, př. *Vzpomínali jsme na něho – na našeho kamaráda.*
 - **5. pád – oslovení**, př. *Chci se Vám, vážený kolego, omluvit.*
 - **Citoslovce a výrazy obdobné povahy**, když je cítíme jako samostatné, př. *Ach, to krásně voní. Inu, co lze k tomu dodat.* Čárkami se neoddělují citoslovce, která jsou větným členem, př. *Diváci křičeli fuj, hanba! Běda ti! A nikomu ani muk.* S těmito typy vět se však v odborném textu nesetkáme a neměli bychom jich užívat.

- **Jednotlivé věty v souvětí.** Před spojkami *a, i, nebo, ani* píšeme čárku jen tehdy, mají-li jiný význam než slučovací.
- **Psaní čárky před spojkou a**
Ne vždy platí poučka, jíz se někdy chybně užívá při vyučování ve škole, že před spojkou *a* čárku nepíšeme.
Čárku píšeme před spojkou *a*, vyskytuje-li se ve významu:
 - odporovacím, př. *Snažil se, a neuspěl.* (Spojku *a* můžeme nahradit některou spojkou odporovací, př. *ale, avšak, však*);
 - stupňovacím, př. *Zamračilo se, a k tomu ještě začalo pršet.* (Druhá věta stupňuje význam věty první.);
 - důsledkovém, př. *Nedostali jsme zprávu včas, a proto/a tak jsme nemohli přijít.* (Spojka *a* bývá součástí spojovacích výrazů *a proto, a tedy, a tak*.);
 - vysvětlovacím, př. *Zakoupené zboží lze reklamovat, a to do tří dnů.* Uvozuje-li spojka *a* vedlejší větu vloženou mezi dvě věty hlavní, píšeme rovněž čárku, př. *Šli jsme na procházku, a protože začalo pršet, vrátili jsme se brzy domů.* Uvozuje-li spojka *a* větu řídicí nebo část věty řídicí, která následuje za vloženou větou závislou, píšeme rovněž čárku, př. *Přednášející objasnil, jak velký význam má pro naše budoucí povolání dobrá komunikace, a vyslovil přesvědčení, že jí budeme věnovat náležitou pozornost.*
- **Psaní čárky před spojkou jako**
Jestliže spojka *jako* uvozuje větu, píšeme čárku, př. *Student zvládl učivo stejně rychle, jako se to podařilo jeho kolegovi.* Touto spojkou se uvádějí i nevětné příklady. Čárka se píše tehdy, když příklad jen sdělení doplňuje, lze jej vynechat, a význam věty přitom zůstává stejný, př. *Některé klasické pohádky, jako Popelka, Princ Bajaja a Šípková Růženka, byly zfilmovány.* (Výčet pohádek je ilustrativní, můžeme ho vynechat, aniž se změní smysl výpovědi.). Můžeme však uvést: *Pohádky jako Popelka, Princ Bajaja a Šípková Růženka byly zfilmovány.* (Jde o pohádky takového typu, jaké byly ve výčtu uvedeny. Výčet nelze vypustit, protože věta *Pohádky byly zfilmovány* má zcela jiný smysl. V tomto případě čárku nepíšeme.)
- **Psaní čárky před spojkou než**
Následuje-li po spojce věta, čárku píšeme, př. *Třídní učitel udělal pro věc mnohem víc, než bylo třeba. Jsem na tom mnohem lépe, než jsem byl před pěti lety.* Následuje-li po spojce větný člen, čárku nepíšeme, př. *Vypracoval úkol lepší než já. Neznali jinou zábavu než hrát karty.*

– **Psaní čárky před spojkou nebo**

Jak jsme již uvedli, nepíšeme čárku, když je spojka *nebo* užitá ve významu slučovací. Je-li spojka uvedena ve významu vylučovací, čárku píšeme. Jestliže napíšu *koupím si kávu a čaj*, znamená to, že si koupím obojí. Pomocí spojky *nebo* ve stejném případě, tj. *koupím si kávu nebo čaj*, vyjadřujeme volbu mezi dvěma eventualitami, podstatné však je, že jsou libovolně zaměnitelné a je lhostejno, která z nich bude platit, které dáme přednost. V těchto případech čárku před spojkou *nebo* neklademe, př. *Podějte nám zprávu písemně nebo telefonicky*. Jinak je tomu ve spojeních: *Učte se, nebo neuděláte zkoušku*. *Iste opravdu spokojeni, nebo se potýkáte s problémy?* V uvedených případech již nejde o libovolně zaměnitelné eventuality, ale o zřejmý protiklad, a proto musíme psát před spojkou *nebo* čárku.

– **Psaní čárky před spojkou včetně**

Slovo *včetně* může být v kontextu příslovcem, př. *dovolená od 1. do 10. včetně*, anebo předložkou se 2. pádem (viz i *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, 1994, s. 484). Výraz uvedený touto předložkou můžeme pokládat za součást věty, ale také za volnou vsuvku. Můžeme tedy psát jak s čárkou, tak také bez čárky, př. *Cena za chladničku(,) včetně dopravy(,) činí...* Je možné i psaní s pomlčkou (*Cena za chladničku – včetně dopravy – činí...*), anebo můžeme vložený výraz uvést v závorce, př. *Cena za chladničku (včetně dopravy) činí...*

– **Vložené vedlejší věty oddělujeme čárkami**, př. *Mládež, která provozuje sporty, je otužilejší*.

– Když nestojí ve větě závislé na prvním místě spojka, ale větný člen, klade se čárka již před tento větný člen, př. *Hlásili, na horách že napadl zase snít*.

– Závisí-li vedlejší věta na příslovečném výrazu s oslabenou větnou platností, neoddělujeme ji zpravidla čárkou, př. *Raději abys ještě nějaký čas počkal*.

– **Vsuvky** jsou jednoslovné a víceslovné výrazy nebo věty vložené do věty, s níž syntakticky nesouvisejí, a oddělují se čárkou, pokud si uchovávají větnou podobu, př. *V této věci, jak se mi zdá, nemáte jasno*. Uvedený příklad, *jak jsem již jednou doložil, může sloužit...* Ustálené vsuvky, nejčastěji jednoslovné výrazy, ale i výrazy rozvité, zpravidla čárkou neoddělujeme, př. *Zašlete mi(,) prosím(,) objednaný materiál*. *Je to(,) celkem vzato(,) zbytečné*. *Tato věc je(,) upřímně řečeno(,) velmi nepříjemná*.

6.7.3 Středník

Funkce středníku je blízká funkci tečky a svou platností se řadí k tečce a čárce. Neosamostatňuje úseky jazykového projevu do té míry jako tečka, ale nahrazuje hlubší, výraznější předěly než čárka. Používá se nejčastěji mezi větami souřadně spojenými, a to zvláště v souvětí složitých, př. *Příroda si zaslouží, abychom si jí vážili pro její krásu; chceme-li být lidmi, musíme poznat, že i krása je jedním z největších lidských majetků*. Středník můžeme také klást mezi souřadně spojené výrazy, zejména při výčtu, je-li třeba členit ho na větší skupiny, př. *Do skupiny západoslovanských jazyků patří: čeština a slovenština; horní a dolní lužická srbština, polština; vymřelá polabština a pomořanština*.

6.7.4 Otazník

Označují se jím přímé otázky. Nepíše se za souvětím, v němž má tázací smysl jen věta vedlejší, př. *Studenti se ptají, kdy mohou přijít na konzultaci*. V případě nezřetelnosti stavby můžeme za otazník uvést další znaménka, př. *Náš přítel Jirka, pamatuješ se ještě na něho?, leží zase v nemocnici*. Uvnitř věty se někdy otazník píše v závorkách. Naznačuje se jím pochybnost o tom, zda předcházející výraz je tu na místě, anebo o platnosti předcházejícího tvrzení, př. *Mluvívá se o nadčasových, věčných (?) mravních hodnotách*.

6.7.5 Vykřičník

Naznačuje zvolání, důrazný rozkaz nebo přání. Píšeme ho:

- Na konci vět nebo souvětí zvolacích, př. *Pomoc! Jak to krása!*, případně též na konci vět tázacích se zvolací platností, př. *Jirko, kde jsi!*
- Na konci větných celků rozkazovacích při zvláštním důrazu nebo přání, př. *To neuděláš!* Neklademe ho však mechanicky, př. *Materiály zašlete obratem*.
- Na konci vět oznamovacích píšeme vykřičník tehdy, mají-li výrazný zvolací ráz (*Ta kniha je velmi zajímavá!*). Někdy bývá zvolací ráz naznačen i citovými částicemi (*Vždyť jsem po celý život čekal na tuto příležitost!*).
- Při nezřetelné větné stavbě můžeme za vykřičníkem klást čárku, př. *Řekl: „Na shledanou!“, i když věděl, že se nevrátí*.
- Někdy se píše vykřičník v závorkách uvnitř věty. Vyjadřuje se tak ne-souhlas, údiv apod., př. *Síla ženy rovná se asi polovině (!) síly muže*.

6.7.6 Dvojtečka

- Uvozuje přímou řeč. Když je uvozovací věta vložena do přímé řeči, odděluje se čárkou (a ne dvojtečkou), př. „Přijdu dnes ráno,“ řekl Jirka.
- Píšeme ji za větami, které uvozují citát, př. *Autor ve své knize uvádí: „...“*
- Dvojtečku klademe za výrazy, které uvozují výčet. Za jednotlivými členy výčtu píšeme čárku nebo středník, př. *Ústrojí smyslové: 1. oko, 2. ucho, 3. ústrojí čichové, 4. ústrojí chuti, 5. ústrojí hmatu.*

Je však také možno nevětné celky oddělovat tečkou a psát je s počátečním písmenem velkým:

Slovesa dělíme na:

- a) Nedokonavá, např. *jde, jít.*
- b) Dokonavá, např. *přijde, přijít.* Ta nemohou vyjádřit přítomnost a tvaru přítomného času se využívá k vyjádření děje budoucího. V této vlastnosti máme pomůcku pro určování vidu.
- c) Obouvidová, např. *věnuje, věnovat.*

Nikdy nemůžeme nechat výčet neoddělen žádným interpunkčním znaménkem!!

- Při oddělování zdůvodnění, vysvětlení aj., př. *Není už o čem uvažovat: vše je jasné a logické.*
- Když dvojtečka neuvozuje přímou řeč, píšeme po ní malé písmeno, př. *Ptal se mě: kdy se vrátíš?* Tuto zásadu zachováváme také v úředních dopisech, i když se v současné době tento způsob psaní nedoporučuje, př. *Věc: žádost o ubytování.*

6.7.7 Uvozovky

Doslovné citace, přímá řeč, výrazy, u nichž naznačujeme, že jich užíváme v jiném smyslu, nebo věty, které chceme v textu odlišit, se označují uvozovkami. Do uvozovek můžeme dát i výrazy nespisovné nebo ne plně spisovné (*Nová „samoška“ problémy sídliště nevyřeší.*), ale i ty, jichž záměrně užíváme jako ironismu (*Známe jeho „nezištnost“!*).

Když za uvozovkami píšeme jiné interpunkční znaménko než čárku (vykřičník, otazník), pokračujeme v uvozovací řeči malým písmenem, př. „*Tak se to dělá!*“ vykřikla radostně.

Do uvozovek nejčastěji klademe záznam přímé řeči. Uvádíme několik příkladů, které Vám pomohou při kladení interpunkčních znamének: *Tatínek povídá: „Jendo, jdi nakoupit.“ „Jendo, jdi nakoupit,“ povídá tatínek. „Jendo!“ povídá tatínek, „jdi nakoupit!“ Tatínek už zase povídá to svoje věčné „jdi nakoupit“.*

6.7.8 Pomlčka

Pomlčka naznačuje větší přestávku v řeči nebo od sebe výrazně odděluje části projevu.

- Označuje neukončenou výpověď (*Když ty jsi takový –*). Lze za ní uvést i otazník nebo vykřičník (*A dej si pozor, nebo –!*).
- Důrazněji odděluje přestávky ve větě než čárka (*Lidé celého světa – žádný národ nevyjímajíc – touží po míru.*).
- Používá se v platnosti citové před nečekaným obratem nebo pointou (*Chytil ryby a ulovil – rýmu.*) nebo při označení vzrušené, přerývané řeči (*Já – já – já za to nemohu!*).
- Psaní pomlčky možno doplnit i psaním čárky (*Když jsem se vrátil – byla téměř už půlnoc –, na vzdáleném obzoru se začalo blýskat.*).
- Často se vyskytuje v heslech, nápisech, průpovědích apod., př. *Zdravě – chutně – hospodárně.*

6.7.9 Odsuvník (apostrofov)

Odsuvník označuje vypuštění, odsunutí některé hlásky, zejména na konci slova, př. *pad' × padl, uměj' × umějí.* Nepíše se v případech: *Žes to viděl! – Cos přinesl? – Ty sis to přál.*

6.8 Funkce tří teček

Tři tečky za větami, mezi úseky nebo jednotlivými slovy ve větě naznačují přerývanou, vzrušenou, obsahově neuzavřenou řeč, zámlku nebo neúplný výčet, př. *Peníze a jídlo... o čem může chudý člověk mluvit?* V citátu se třemi tečkami naznačuje, že se vypouští některá jeho část, protože není pro daný účel důležitá, př. *Masarykovi se význam krásné literatury jeví v tom, že „veliké masy národní přijímají z umění...své ideály mravní a sociální“.* Připomínáme, že mezi textem a třemi tečkami *neděláme mezeru.* Stejně pravidlo platí i v těch

případech, kdy tři tečky předcházejí text. Pokud uvádíme tři tečky na konci věty, nikdy nepíšeme ještě tečku čtvrtou, abychom naznačili, že věta končí.

6.9 Kladení závorek

Označují vložené výrazy nebo slova, kterými vysvětlujeme hlavní myšlenku. Do závorek klademe i jméno autora při citaci, komentuje se v nich text. V závorkách uvádíme také fakultativní části slov, př. *letět(i)*. Přednostně používáme oblých závorek. V hranatých závorkách se uvádí výslovnost *causerie* [kózí]. Mezi závorkami a textem v nich nikdy nepíšeme mezeru.

6.10 Zásady pro psaní interpunkčních znamének

- *Čárka, tečka, otazník, vykřičník, středník, dvojtečka* se píše k předcházejícímu slovu *bez mezer!* Mezi nimi a následujícím slovem se dělá mezera.
- *Uvozovky* se píše *bez mezer!*
- *Apostrof* se píše za slovem *bez mezery!*
- Mezi *číslovkou a značkami* (včetně procent!) děláme mezeru!
- *Závorky* před a za výrazem, který se dává do závorky, se píše bez mezer. Jsou-li na klávesnici psacího stroje závorky oblé, používáme jich přednostně. Pořadí závorek: nejdříve oblé, potom hranaté, nakonec složené.
- *Spojovník* se může psát u okrouhlých peněžních částek místo nul za desetinnou čárkou nebo místo jednotek před desetinnou čárkou.
- *Pomlčka* se píše s mezerami mezi slovy předcházejícími před pomlčkou a následujícími za ní. První pomlčka se nemá psát na konci řádku, druhá na začátku následujícího řádku. Nahrazuje-li pomlčka výraz *až, do*, dělá se také před ní a za ní mezera.
- *Stejnítka* (používá se jako znaku uvozovek) se píše pod prvním slovem, které se na dalším řádku opakuje nebo pod každým slovem (jeho prvním písmenem), které se v řádku opakuje. *Opakovaná čísla* se musí vždy vypsát, nikdy se neužívá stejnítka.
- Při *prokládání slov* se mezi jednotlivými znaky vynechává jedna mezera. Následuje-li za prokládaným slovem rozdělovací znaménko, prokládá se také. Mezi prokládaným slovem a dalším textem se vynechají 3 mezery. Písmeno *ch* se považuje za dva znaky, a proto se mezi nimi dělá mezera. Čísla se neprokládají!

- *Podtrhávání* se vyznačuje zpravidla čarou. Jestliže píšeme text na počítači, nedoporučujeme podtrhávat, ale změnit typ písma.

Připomínáme, že v písemných projevech je způsob grafického vyjádření závažným sémantickým komponentem textu. Při vnímání napsaného textu má vizuální složka velký význam. Stylizace naznačená různými typy a variantami písma má někdy větší sílu a je výraznější než stylizace slovem. Psychologické výzkumy uvádějí, že pro přehlednost by se měla v grafice určitého textu uplatnit nápadnější změna po každých 100 až 150 slovech; představuje to asi dvě až tři změny na jedné stránce rukopisu.